

แหล่งเรียนรู้วัดไหล์หินหลวง
ตำบลไหล์หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง

ความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้

วัดไหล์หินหลวง หรือ วัดเสลารัตนปัทมทาราม วัดสำคัญเก่าแก่ของจังหวัดลำปางที่มีอายุหลายร้อยปี จากหลักฐานทางด้านโบราณ จารึกและตำนานต่าง ๆ ได้กล่าวถึงวัดไหล์หินในอดีตว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญทางศาสนา มีหลักฐานว่าในปีพ.ศ. 2181 วัดไหล์หินสมัยนั้นยังเป็นอารามเล็ก ๆ มีพระภิกษุสามเณรมาอาศัยบวชเรียนเป็นจำนวนมาก

ในตำนานการสร้างวัดได้กล่าวอ้างถึง "พระมหาปา" หลายรูปซึ่งเป็นเจ้าอาวาสที่ถือธุดงค์วัตรเป็นหลักปฏิบัติในการสืบทอดพระศาสนา แต่มีพระมหาปารูปหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาคือ "พระมหาปาเกสร ปิณฺณ" (ครูบาศีลธรรมเจ้า) จากคำบอกเล่าที่ได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือประวัติวัดไหล์หินหลวงที่ทางวัดได้จัดพิมพ์ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "ท่านพระมหาเกสรปิณฺณเป็นพระนักปฏิบัติ นักศึกษาสนธิธรรมคำสั่งสอนอันยืนยง ท่านมีความรู้แตกฉานสามารถเขียนและแต่งธรรมได้วันละมาก ๆ เล่ากันว่าจาร์วันหนึ่งได้มูลเหล็กจารเต็มกะลามะพร้าว ซึ่งหาใครเสมอเหมือนมิได้เลย นอกจากนี้ท่านได้ประพฤติปฏิบัติสมณธรรมอย่างจริงจัง โดยปฏิบัติอยู่ที่ถ้ำฮางฮ้าง จนจิตเป็นสมาธิได้ญาณสมาบัติอภินิหารเป็นอัศจรรย์.."

ด้วยจริยวัตรของท่านจึงทำให้มีผู้คนเลื่อมใสศรัทธา ไม่เพียงแต่คนในท้องถิ่นแต่ได้เลื่องลือไปจนถึงเมืองเชียงตุง ซึ่งตามประวัติกล่าวว่าเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงได้มาสร้างวิหารที่วัดไหล์หินหลวง ต่อมาภายหลังเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต ได้มาสร้างโบสถ์รวมทั้งผู้คนจากในชุมชนและที่อื่น ๆ ได้เข้ามาบูรณะปฏิสังขรณ์วัดไหล์หินให้มีสภาพสมบูรณ์

ความสำคัญของวัดไหล่หินนอกเหนือจากเป็นวัดสำคัญเก่าแก่ของจังหวัดลำปางแล้วนั้น ยังเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์โบราณที่ผู้คนทั้งในและนอกชุมชนเข้ามาศึกษาและคัดลอกกัน ปัจจุบันคัมภีร์ส่วนหนึ่งที่ชำรุดเสียหายไป แต่ยังมีบางส่วนที่คงสภาพดีและได้เก็บรักษาไว้ในโรงธรรมของวัด คัมภีร์โบราณของวัดเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และศาสนาที่แสดงให้เห็นความสำคัญของวัดไหล่หินในฐานะที่เป็นแหล่งศึกษาพระธรรมในสมัยโบราณ พบว่ามีเอกสารโบราณที่มีอายุเก่ากว่า 700 ปีเศษ จารเป็นภาษาบาลี ตัวอักษรล้านนา ซึ่งจารไว้เมื่อปี จ.ศ.601 (พ.ศ. 1782 ชื่อคัมภีร์ "สทกาวณณิ" มีทั้งสิ้น 7 ผูก จำนวน 364 หน้า)

สาระเด่นและจุดเด่นของแหล่งเรียนรู้

1. วิหารโถง มีชื่อเรียกตามชุมชนว่า วิหารป้วย ซึ่งหมายถึง วิหารที่ไม่มีผนังกัน
2. ชุมประตู่โจง
3. หอเก็บพระธรรมและคัมภีร์โบราณเก่าแก่
4. เจดีย์
5. พิพิธภัณฑ์ของวัด

รูป วิหารโถง

วิหารโถง เป็นวิหารแบบล้านนาขนาดเล็ก ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 9 เมตร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน การประดับตกแต่งวิหารมีการประดับทั้งภายในและภายนอกเป็นภาพและลวดลายต่าง ๆ เช่น ภาพเขียนสี เป็นภาพเขียนด้วยสีฝุ่นบนแผ่นไม้ที่บริเวณส่วนบนของโครงสร้าง หลังคาเป็นภาพพระพุทธรูปประทับยืน ภาพลายคำ เป็นภาพที่ทำด้วยเทคนิคการพิมพ์เป็นลวดลายลงบนพื้นสีทอง ลายประดับบนวิหารนี้ทำเป็นลายพันธุ์พฤกษา ลายเครือเถา ลายช่อดอกไม้ ลายดอกบัวและกลีบบัว นอกจากนี้ก็มีภาพบุคคลเช่น ภาพพระพุทธเจ้า ภาพเทวดา นางฟ้าและภาพสัตว์หลากหลายชนิด

ตามประวัติการสร้างวิหารหลังนี้มีบันทึกไว้บนแผ่นไม้ที่ท้องซื่อในวิหารกล่าวว่า ในปี จ.ศ. 1045 (พ.ศ. 2226) พระมหาปาเกสร ปัญโญ เป็นประธานพร้อมด้วยเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงและศิษยานุศิษย์ได้สร้างวิหารนี้ขึ้นในปีถัดมา เดือน 5 เปีงไทยแต่สง่า จากรูปทรงสันนิษฐานว่าคงมีการปฏิสังขรณ์ให้คงอยู่ในสภาพเดิมมาหลายยุคหลายสมัย เนื่องจากชาวบ้านสมัยนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามในการรื้อถอนอาคารสิ่งก่อสร้างทางศาสนา หากผู้ใดละเมิดจะพบกับความหายนะ จึงทำให้วิหารหลังนี้ได้รับการอนุรักษ์ตลอดมา ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานวิหารหลังนี้ไว้เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2523

ซุ้มประตูโถง

ซุ้มประตูโขง เป็นซุ้มประตูบริเวณด้านหน้าวิหาร ลักษณะเป็นซุ้มทรงปราสาทสกุลช่างลำปาง ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นที่ตัวอาคารเป็นลายบัวคอเสื้อ ลายประจายามและลายบัวเชิงล่าง ชั้นหลังคา ตกแต่งปูนปั้นด้วยลายพญานาค รูปหงส์ ตัวหงาและลายพันธุ์พฤกษา ด้านข้างประตูทั้งสองมีรูป กิณรีแบบนูนต่ำประดับอยู่ ส่วนหน้าบันทำเป็นลายปูนปั้นแบบนูนต่ำตกแต่งด้วยภาพเขียนสี ลักษณะเด่นของซุ้มประตูโขงวัดไหล่หินที่แปลกกว่าวัดอื่นก็คือ การประดับชั้นหลังคาด้วยรูปสัตว์ ที่ทำด้วยดินเผาเคลือบ

รูปโบสถ์วัดไหล่หิน

โบสถ์ ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส เป็นโบสถ์ขนาดเล็กแบบเปิดโล่งกว้าง 3 เมตรยาว 5 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันตก พระอุตตะมะอาราธิบดีและเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปาง องค์สุดท้าย เป็นประธานในการก่อสร้างเมื่อพ.ศ. 2459 รูปแบบของสถาปัตยกรรมแบบยุคหลังสร้างเป็นอาคารโถงมีผนังกันด้านหลัง มีราวลูกกรงไม้กันแดด ทั่วล้อมรอบ พื้นยกสูงเล็กน้อย หน้าบันเป็นลายแกะสลักกระเจกสีส่วนของค้ำยันเป็น "นาคตัน" หลังคามุมด้วยกระเบื้องเคลือบ ชายคาประดับด้วยไม้ฉลุลายซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกันทั่วไปในเมืองลำปางขณะนั้น

รูปโรงธรรม

โรงธรรม เป็นอาคารที่อยู่ในเขตสังฆาวาสใกล้ประตูทางเข้าทิศเหนือ พระอุตตะมะอารามะธิบติ พร้อมด้วยหนานมณีวรรณ หนานวงศ์ พญาศรีวิเลิศและพญาแสนด้ร่วมกันสร้างในปี จ.ศ. 1281 (พ.ศ. 2462) แต่เดิมใช้เป็นกุฏิ ปัจจุบันใช้เป็นที่เก็บรักษาคัมภีร์โบราณ โรงธรรมหลังนี้สร้างขึ้นตามแบบแผนกุฏิเก่าของวัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีจารึกบนแผ่นไม่ว่าสร้างในปี พ.ศ. 2027 นับว่าเป็นอาคารที่สร้างตามแบบกุฏิโบราณของล้านนา

รูปพิพิธภัณฑ และวัตถุโบราณสำคัญของวัดไหล่หินหลวง

พิพิธภัณฑวัดไหล่หินเป็นอาคารชั้นเดียว ภายในจัดแสดงศิลปวัตถุและ โบราณวัตถุต่าง ๆ มากมาย ของที่เด่นและสำคัญของพิพิธภัณฑแห่งนี้คือ คัมภีร์ใบลานที่จารเป็นอักษรล้านนาที่มีอายุมากกว่า

500 ปี เครื่องใช้ในพิธีกรรม หรือเครื่องสักการะที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา สิ่งของเหล่านี้นอกจากจะเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแล้ว บางส่วนเก็บรักษาไว้ในโรงธรรม ศาลาการเปรียญ และวิหาร อาทิ จองคำ ค้างเทียน วิหารน้อย ฉางข้าวน้อย เสาชิงกง(คานหามที่มีพนักโค้งเหมือนงวงเรือ) **เครื่องมือจำหลัก** อาสนะที่ใช้วางเครื่องอัฐบริขาร พระพุทธรูปโบราณ พระพิมพ์ดินเผา วิหารไม้พระอุปคุต มณฑปพระเจ้าแก้ว หีบพระธรรม

ส่วนสิ่งของอื่น ๆ ที่จัดแสดง อาทิ เครื่องใช้ในครัวเรือน สิ่งของที่ชาวบ้านในอดีตใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงิน เครื่องประดับ เครื่องจักสาน เครื่องดนตรี มีทั้งประเภท ฆ้อง ฉาบ และกลองที่ชาวบ้านเรียกว่า กลองแหว่ กลองอู๋ย กลองตะหลดปิด เครื่องรางของขลัง ได้แก่ ผ้ายันต์ที่ใช้พันศีรษะ เสื้อ ผ้าคาดเอว ลงอักขระเลขยันต์เพื่อให้อยู่ยงคงกระพันคุ้มครอง ผู้สวมใส่ให้พ้นภัยต่างๆ มีตะกรุด ลูกประคำ พระเครื่อง นอกจากนี้ยังมีชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม เป็นชิ้นส่วนอาคารสิ่งก่อสร้างที่วัดเคยมีการรื้อถอนหรือซ่อมแซม บางชิ้นมีลวดลายแกะสลักที่สวยงาม

เอกลักษณ์หนึ่งของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้คือ ตู้ไม้ที่ใช้จัดแสดงสิ่งของนั้น เคยเป็นที่เก็บหีบศพของชาวบ้านมาก่อน โดยชาวบ้านมีความคิดว่า ถ้าทำที่เก็บหีบศพในลักษณะเป็นตู้ เมื่อประกอบพิธีทางศาสนาเรียบร้อยแล้ว ทางวัดสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป ในขณะที่ส่วนอื่น ๆ ในภาคเหนือมักนิยมทำเป็นปราสาทกัน

ในปี 2548 พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดไหล่หินหลวง และโครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ร่วมกันพัฒนาพิพิธภัณฑสถานเพื่อให้สถานที่ที่จะบอกเล่าวิถีชีวิตคนไหล่หินแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ใหญ่ และเยาวชน โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ร่วมกันทำ อาทิ การทัศนศึกษาดูงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น การทำทะเบียนวัตถุ การเก็บข้อมูลและสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติข้าวของในพิพิธภัณฑสถาน นิทรรศการภาพถ่ายไหล่หินในอดีต

การได้รับการยอมรับ

วัดไหล่หินหลวงเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเก่าแก่จนสถานศึกษาและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้การยอมรับและขอเข้ามาศึกษาความรู้ด้านต่างๆในวัดไหล่หินหลวง เช่น

- กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และขึ้นทะเบียนวัตถุโบราณของวัดเป็นโบราณวัตถุ

- มหาวิทยาลัยศิลปากร มาศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของวัดและพิพิธภัณฑ์และคำภีร์โบราณของวัดไหล่หิน
- คณะวิชาสถาปัตยกรรมมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มาขอศึกษารูปแบบอาคารของวิหารโถง นอกจากนี้ยังมีรายการวิทยุโทรทัศน์ที่มาทำรายการของวัดไหล่หินหลวงหลายรายการ เช่น
 - รายการคิดได้ไง
 - รายการทุ่งแ่งตะวันออก
 - รายการโลกสีน้ำเงิน
 - รายการมอรัญที่ออก

สอดคล้องตามภารกิจของ กศน.

สอดคล้องตามภารกิจของ กศน. ด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยวัดไหล่หินหลวงได้มีส่วนให้ความรู้ในเรื่องของประวัติศาสตร์ชุมชน ศิลปวัฒนธรรม ผู้รู้และภูมิปัญญาในการศึกษาเรียนรู้ ทั้งการก่อสร้างวิหารจากวัสดุธรรมชาติ การเก็บรักษาคัมภีร์โบราณด้วยภูมิปัญญา และความเป็นมาของชุมชนบ้านไหล่หินโดยมีวิทยากรของวัดและผู้สูงอายุวัดไหล่หินเป็นวิทยากรให้กับกลุ่มนักศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลไหล่หินในการเรียนรู้

การบริการด้วยความยืดหยุ่นเป็นมิตร อบอุ่น เป็นกันเอง มีจิตอาสา

วัดไหล่หินนั้นเปิดให้บริการกับนักท่องเที่ยวและผู้ที่มาศึกษาหาความรู้ โดยมีผู้รู้จากกลุ่มผู้สูงอายุบ้านไหล่หินมาให้บริการให้ความรู้กับผู้ที่มา ประจำอยู่วัด วันละ 2 คน ถ้าหากหน่วยงานใดที่มาเป็นจำนวนมาก ทางวัดจะจัดวิทยากรให้กับคณะที่มาตามความเหมาะสมในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิทยากรและผู้รู้ที่มาร่วมเป็นวิทยากรของวัดจะไม่มีค่าตอบแทนแต่ทางวัดจะเลี้ยงข้าวกลางวันเป็นการตอบแทน

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

วัดไหล่หินหลวงได้จัดทำเอกสารแผ่นพับและเอกสารข้อมูลสารสนเทศเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัด นอกจากนั้น ทางวัดยังจัดทำเว็บไซต์ของวัด พิมพ์ภาษาไทย วัดไหล่หินหลวง www.libin.com

การมีส่วนร่วม เชื่อมโยงภาคีเครือข่าย

- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลไหล่หินใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน
- เป็นสถานที่ศึกษาสมุนไพรของกลุ่มอนุรักษ์สมุนไพรบ้านไหล่หิน
- เป็นสถานที่ที่โรงเรียนไหล่หินวิทยาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อย
- เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านไหล่หิน
- เป็นวัดที่เข้าร่วมโครงการวัดปลอดบุหรี่ของกระทรวงสาธารณสุข
- วัดไหล่หินหลวงทำวิจัยเรื่องวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไหล่หิน ร่วมกับสถาบันมนุษยวิทยาสิรินธร

- ร่วมทำวิจัยกับ สกว. ในการจัดทำงานศพแบบพอเพียงวิถีพุทธ

การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

1. วัดไหล่หินหลวงเปิดให้บริการข้อมูลความรู้ให้กับนักท่องเที่ยว ประชาชน และผู้ที่สนใจ ทุกวันไม่เว้นวันหยุดราชการ โดยมีวิทยากรของวัดผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนมาทำหน้าที่วันละ 2 คน
2. วัดไหล่หินหลวงจัดกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้การแปลคัมภีร์ใบลานของวัดเพื่อเผยแพร่บันทึกความรู้ของคนในสมัยโบราณ
3. วัดไหล่หินหลวงได้ทำการศึกษาข้อมูลประวัติและความเป็นมาของวัตถุโบราณของพิพิธภัณฑ์วัดเพื่อขอขึ้นบัญชีเป็นวัตถุโบราณอย่างต่อเนื่อง

ผู้ให้บริการ(กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ/หลากหลาย)

กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

- นักเรียนนักศึกษา และนักวิชาการ

หลากหลาย

- นักท่องเที่ยว
- ประชาชน

ผลที่เกิดขึ้น

การเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สนใจที่มาศึกษาวัดไหล่หินหลวงเกิดการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตของคนในสมัยเก่า และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั้งในรูปแบบของการใช้ภูมิปัญญาและความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์